

ДОКОСВАНЕ ДО СЪРЦЕТО НА ИРАН

(Дневникови бележки по пътя до люлката на цивилизацията и обратно:
септември 2014 г.)

Проф. д.п.н. Александра Куманова

„Читателю, моли за прошка Бога,
създавах дълго туй, което мога.
Полезното от Него само сподели,
а след това за писаря се помоли.”

Абу Абдалах Мушрифаддин СААДИ Ширази
(1184/1203 – 1283/1992)
[I-ва част]

7 септември 2004 г., неделя – отпътуване от София за Истанбул:
КРАЯТ НА ПЪТЯ – ТЕХЕРАН

На летището в София в 19 часа се събираме представителите на *Българо-иранското женско дружество* към *Българо-иранското дружество за приятелство и сътрудничество между България и Иран*. Тези дружества са организирани към Културното представителство на Посолството на Ислямска република Иран в България. Полетът за Истанбул е в 21:45 ч.

Избрана съм, като председател на *Българо-иранското женско дружество*, да бъда ръководител на българската женска делегация в Иран, която има за цел да задълбочи контактите между творците на науката и културата на България и Иран. Професор съм по философия на информацията (теория на информацията) в Университета по библиотекознание и информационни технологии. Действителен член съм на няколко академии на науките, между които и на Международната академия по информатизация при Организацията на обединените нации. Участвала съм в първата българска научна експедиция в Иран (2008 г.)... Чувствам се като отправяща се на поклонение. Затова съм облечена в черно расо.

По телефона се чуваме с ректора на моя университет проф. д.ик.н. Стоян Денчев, който – както и аз – много се вълнува от предстоящото пътуване: лично е ръководил първата българска научна експедиция в Иран...

Първа от делегацията на аерогарата пристига доц. д-р Хаджар Фиюзи – нашата преводачка. Тя е персийка. Живее в България. Дългогодишен преподавател е по персийски език в Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Превела е от български на персийски език българска женска поезия – „*Като цве-*

тен сън” (София, 2004). Известна е с участието си в авторските колективи на „*Българо-персийския речник*” (София, 2013), „*Персийско-български речник*” (София, 2009). Тя е автор на речника „*Персийски думи в българския език*” (София, 2004). За това свое творчество е наградена от президента на Ислямска република Роухани (2014). Включена е – като единствена жена – в специален справочник на особено отличени ирански творци „*Календар на Иран за чужбина*” (Техеран, 2014. – На перс. ез.).

Доц. д-р Хаджар Фиюзи ще бъде неизменно до мен във всеки миг на пътуването и благодарение на нея ще се осъществява контактът на делегацията ни с нашите домакини в Иран в случаите, когато разговорите не се водят на английски език.

На летището намирам седналата между пътниците г-жа Здравка Евтимова – писателка, авторка на къси разкази и романи, преведени на много езици и издадени в много страни. Самата тя е преводач. Секретар е на ПЕН-клуба (аббревиатура от *англ.*: „Poet” (поет), „Essayist” (есеист) и „Novelist” (романист): „PEN” (писалка) в България... Заговаряме за корените ни – нейните са в Перник, където и живее (моите, макар че съзнанието ми е българско, са в Полша – Куманова, А. *Тодор Петров. Qualis avis, talis cantus: Опит за биографични шрихи* (В. Търново, 2012).

Към нас се присъединяват току-що пристигналите гл. ас. Людмила Янева и гл. ас. Ивета Златарова – преподавателки по персийски език в Софийския университет „Св. Климент Охридски”, преводачи.

Появява се и Людмила Филипова – писателка (автор на 10 книги), филмов продуцент, носителка на званието „*Жена на 2011 г.*” (България).

Притеснявам се, че все още не виждам останалите членове на делегацията ни. Набирам телефонния номер на доц. д-р Богдана Тодорова – философ, изследователка на източната мисъл. Познавам я много добре, защото тя е рецензент на намиращия се под печат мой дневник от научните ми експедиции по Иран, Турция, Италия и Русия – „*Очите на Ша-ри*” (София, 2014). Оказва се, че тя вече е на чекирането.

Последна на летището пристига г-жа Лидия Лечева – лингвист, журналист, съдебен заседател.

Изпращащите ни близки са с нас и също, както и ние – отпътуващите, се вълнуват много.

Всичките ние – осем жени – се отправяме да посетим Иран, за да се запознаем с културата, със структурата и мащабите на женското движение и творчеството на жените-творци в тази страна. Всички ние ще участваме в срещите, разговорите и дискусиите в Иран...

Подбрани сме между българските интелектуалки от Негово Превъзходителство г-н Мохаммад Али Кияни – културен аташе към Културното представителство на Посолството на Ислямска република Иран в Република България.

При всяка една от предстоящите ни срещи в Иран аз ще представям членовете на делегацията ни...

... Само преди дни в Университета по библиотекознание и информационни технологии се състоя лекцията „*Психология на любовта*” на д-р Бахрами от Техеранския университет. В настоящия момент протичат преговори между проф. д.ик.н. Стоян Денчев и Негово Превъзходителство г-н Мохаммад Али Кияни, насочени към възможността български студенти да следват в Иран и ирански студенти да получават висшето си образование в България...

Още в самолета за Истанбул сами нахлуват мислите за Иран в съзнанието ми.

ИРАНСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ Е ОСНОВОПОЛАГАЩ ЕЛЕМЕНТ НА СВЕТОВНАТА КУЛТУРНА ПАРАДИГМА.

Известно е, че иранската цивилизация възниква преди повече от седем хиляди години. В основата ѝ стои ПРЕДЕЛАМСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ, която е една от най-важните месопотамски цивилизации, а те от своя страна са първите известни човешки културни общества (4500–3200 г. пр.н.е.) (ако не смятаме най-древната праистория)... Намерени са останки от цивилизация в Суза (**Еламско царство**) (3200–550 г. пр.н.е.) от преди поне 4500 г. пр.н.е.

В *Стария Завет* на *Библията* се споменават изрично еламитите и техния език.

Но същинското начало на ИРАНСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ се поставя от МИДИЙСКАТА ИМПЕРИЯ (730–550 г. пр.н.е.). Именно тя, а не също толкова древната ЕГИПЕТСКА ЦИВИЛИЗАЦИЯ, поставя

устоите на основната парадигма на световната цивилизация и култура.

Иранската цивилизация е не по-малко стара от египетската и със сигурност е една от най-старите, продължаваща и до днес...

Това е така, защото, докато египетската цивилизация е затворена, изолирана и самодостатъчна, то **иранската цивилизация е свързващото звено между Изтока и Запада, Севера и Юга на човечеството.**

В Мидия се изброяват шест държавнотворни племена, сред които е това на **магите**. Точно то ще стане световен символ на знание, умение, мъдрост, наука и просвещение. И това е дори сред най-яростните врагове на същата цивилизация... В тази класическа деспотична система именно магите ще бъдат вечните опоненти и защитници на човешкия разум и интелект. Те обосновават **зерванизма** като предзороастрийска философия и като неин вечен опонент. Именно тук е основата на днешното демократично деление между „ляво” и „дясно” дори преди древногръцката полисна култура. От него също така произлизат такива „еретични” дуалистични системи като манихейство, богомилство и пр. Трябва да споменем прочутия персийски **архимаг Останес** (Авастана или Хуштана (V–IV в. пр.н.е.), цитиран от Херений Филон от Библос (ок. 64–141 г.) като автор на „*Осмъкнижие*” („*Oktateuch*”), от който енциклопедичен труд са се учили най-големите умове на древността).

Ахеменидската империя (550–330 г. пр.н.е. с 15 владетели) е първата световна класическа империя, която в някои отношения е недостигната и досега. При своя разцвет държавата на Ахеменидите обхваща около 7,5 млн. кв. км, с което е най-голямата държава в **Античността**. Тя включва и най-големия дял от световното население, достиган от империя в световната история. Да споменем само първата световна „автострада”, какъвто е Царският път от Персеполис до Сарди. Към това културно достояние се отнася и структурирането на първата универсална монотеистична религия (*лат.*: religio – обединение) на човечеството – **зороастризма**, емблематизирана чрез **Слънцето – Огъня**. По името на пророка Заратустра – основателя на иранската религия – е названието на тази религия. Болшинството от учените признават Заратустра за реална историческа фигура и отнасят дейността на пророка към X–VI в. пр.н.е. Образът му е митологизиран още в *Свещената Авеста*. Главното в проповедите му е учението за зависимостта на светоустройството и тържеството на справедливостта в световната борба между доброто и злото, която зависи от свободния избор на човека и неговото активно участие. Проповядвайки зороастрийски морал – **етическата триада: добри мисли, добри слова и добри дела** (въплътена в триадата Ахурамазда – Аша Вахишта – Воху Мана), Заратустра

идеализира също „праведната“ битова дейност на хората, която той противопоставя на несправедния скитнически (номадски) начин на живот. Сблъсъкът между Изтока и Запада се оказва неизбежен като циклоните и годишните времена, но фаталните последици от победите на цар Александър Македонски (356–323 г. пр.н.е.) са най-вече варварското унищожаване на сакралната библиотека на персийските мъдrecи и владетели в Персеполис. За кой ли път приемствеността в световната култура е загубена за дълго време. Все пак в елинистичното царство на Селевкидите (300–50 г. пр.н.е.) се създава културна амалгама на иранска основа, която свързва Изтока и Запада по неповторим начин. Именно тогава българските земи са в най-пряк контакт с иранската цивилизация.

*„Gottes ist der Orient!
Gottes ist der Okzident!
Nord- und südliches Gelände
Ruht im Frieden seiner Hände.“*

*„На Бог е Изтока!
На Бог е Запада!
Земите северни и южни
В ръцете му почиват мирно.“*

(*перифраза от Свещения Коран в „Западно-източен диван“ /1819/ – колекция от поеми в персийски стил от Йохан Волфганг фон Гьоте (1749–1832)...*

Но и забележителната гръко-персийска култура на свой ред пада под ударите на римската безскрупулна сила. А тя е по-безпощадна и от фалангите на цар Александър Македонски. И тук става невъобразимото – Рим е съкрушен (макар и временно) от новата иранска **Партска империя** (248 г. пр.н.е. – 225 г. – Аршакиди-Пехлеvidи – с 36 владетели).

По казаните по-горе причини малко е известно за тази степен на иранската цивилизация, но дори и нарицателното „**партянска стрела**“ ни говори категорично вече отпреди две хилядолетия...

8 септември 2014 г., понеделник – отпътуване от Истанбул за Техеран, 1 ден в Иран – Техеран:

ЗАБРАДКА – РУСАРИ

Летището на Истанбул ни посреща със своя пъстър колорит – световна среща на Изтока със Запада. Бързо се ориентираме по електронното табло и намираме изхода за нашия полет до Техеран. Времето лети. Самолетът за Техеран от Истанбул излита в 1:10 ч.

Първият досег до сърцето на Иран е от срещата ни с красивите ирански стюардеси на полета Истанбул – Техеран. Сдържани и елегантно-любезни, те ни потапят в магията на Иран. Униформата им е образец на синтез между старинните ритуални одеяния на персите и най-модерните линии в дизайна. Грижовни са към всеки един от пътниците. От един поглед, от една дума предусещат от какво имаме нужда и ни го предоставят...

Своя най-голям разцвет и величие иранската цивилизация и култура постига по време на **Сасанидската империя** (Ираншахр) (224–651 г. с 44 владетели). Наричана е Втора персийска империя. Тя обхваща „само“ 6,5 млн. кв. км. Именно при нея иранската цивилизация става основна световна парадигма. Точно от нея и само от нея западната цивилизация приема множество иновации и символи като бронирани конници, царските регалии (корона, знаме; моделите на церемониите) и много други елементи на съвременната цивилизация. Да не говорим за изключително изящните образци на изкуство като скалните барелефи на Древен Иран – *Накиш-и Рустам* (предходници на *Мадарския конник* в България), златните и сребърни сакрални съдове (образци за прабългарските съкровища), прочутите персийски килими и много, много други.

Иранската цивилизация е подложена на множество пагубни нашествия, но винаги успява да ги преодолее и да се възроди отново в пълния си блясък. Така, след завоевание на арабските племена през 637 г., тя приема новата религия на пророка Мохамед, но същевременно става културна основа на цялата ислямска цивилизация.

Изключително място в Иранската цивилизация заема прочутата **Академия в Гондишапур** (*Dânešgâh* е *Gondišâpur* (VI–VII в.), основана в VI в. С това персийско висше училище е свързан и известният учен Пол Персиеца (*Paulus Persa* (VI в.), който е ирански несторианец и е бил учител на иранския шахиншах Хосрой I Ануширван (*Khosrau I Anushirvan the Just* [*Anushiravân-e-dâdgar*] (531–579). След разпространението на Исляма учени, като Авицена (*Ибн Сина*) (*Ibn Sina* (ок. 980–1037) и Авероес (*Ibn Rushd* – *Ибн Рушд* (1126–1198), възраждат и допълват значително идеите на аристотелизма и платонизма. Иранският национален поет Фердоуси (*Hakim Abu'l-Qâsim Ferdowsi Tûsi*) (ок. 935–1020) в поемата си „**Шахнаме**“ („*Книга на царете*“) отделя голямо внимание на значението на зороастризма за персийската цивилизация.

По време на разцвета на Абасидския халифат (750–1258), когато столицата се премества в Багдад, намиращ се до столицата на Сасанидската империя Ктезифон, именно иранската цивилизация става основа на Ислямския Златен век. Доказано е, че абасидските халифи оформят администрацията си като тази на **Сасанидите**. Синът на Харун ал-Рашид, **Ал-Мамун** (чията майка е персийка), дори е цитиран да казва:

„Персите са управлявали в продължение на хиляди години и не са се нуждаели от нас, арабите, дори и за ден.

Ние ги управляваме век или два и не можем да се справим без тях дори и за час.“

Абасидите са повлияни от заповедите на **Корана** и **Хадис** (устните предания на пророка Мохамед) като

това, че „мастилото на учения е по-свещено от кръвта на мъченик”, подчертаващо ценността на знанието. През този период иранският свят става интелектуален център за науката, философията, медицината и образованието, където се защитава каузата на знанието и се основава „Дом на мъдростта” в Багдад, в който мюсюлмански и немюсюлмански учени превеждат и събират цялата информация, известна на света на арабски език. Много класически творби на Античността, които иначе биха били изгубени, са преведени на арабски и персийски и впоследствие на иврит и латински. През този период иранският свят е като котел на култури, който събира, синтезира и значително развива знанията, получени от древно-римската, китайската, индийската, персийската, египетската, северноафриканската, гръцката и византийската цивилизации.

По време на следващите династии на саманиди, зияриди, буиди, газневиди и особено на **селджуците** завоевателите силно се иранизират, приемат фарси за официален език, а повечето висши управници са персийци. Тогава се възраждат и много от изконните ирански и зороастрийски обичаи като празника **САДЕХ** – *Петдесетница* (общо сто дни и нощи преди Ноуруз). Той е изцяло посветен на **огъня** и в него откриваме преки конотации с българския феномен **нестинярство**...

След 1220 г. монголските орди на Чингиз хан завладяват и опустошават за пореден път иранския свят. Въпреки това в последвалата епоха на **илханидите** (1256–1353) иранският цивилизационен гений достига нови върхове в научните постижения на великия персийски учен **Насир ал-Дин ал-Туси** (Nasir al-Din al-Tusi, 1201–1274). Роден в град Тус, провинция Хорасан (Североизточен Иран), който е и родният град на Фердоуси, той се обучава в Нишапур и се изявява като изключителен астроном, математик, физик, химик, биолог, философ и теолог. Това включва въвеждането на такива персийски иновации в Европа като универсалния астролоб (линеен астролоб, наричан „*жезъл /рейка/ на ал-Туси*”, както и прочутата „*Двойка /цифт/ на Туси*”, която е доказано, че играе решаваща роля за създаването на хелиоцентричната система на света от полско-немския учен Николай Коперник /Nicolaus Copernicus Torinensis, Mikołaj Kopernik, 1473–1543/)...

След поредица източни нашествия най-после се установява истинската **иранска династия на Сефевидите** (1501–1722 с 13 владетели). Тя води началото си от шейх Сефи ал-Дин, водач на суфийския орден Сефевия. Исмаил I става първият сефевидски шах на Иран. Сефевидите налагат в страната **шиитския дванайсетен имамизъм**, като спомагат за възстановяването на иранската идентичност след повече от осем века управление на чужди династии. В тази

епоха иранската цивилизация достига нов разцвет, чийто връх е царуването на Абас Велики (1587–1629). Той установява столицата в град Исфахан, който и до днес поражда с изключителните си паметници като Шахската джамия, Джамията на шейх Лотфолох, дворците Али Капу и Чехел Сутун, както и площадът Накш-е Джсахан, на който са построени покрити пазари. От двете страни на главната улица са направени великолепни градини. През 1599 г. шах Абас изпраща първата иранска дипломатическа мисия в Европа, където пратениците са приети от папа Климент VIII в Рим и от германския император Рудолф II.

Надир-шах Афшар (Nâdir Šâh), 1688-(1688–1022)1747) е първият шахиншах на Иран и основател на династията на афшаридите. Той създава обширна империя, в която влизали Армения, Азербайджан, Грузия, Дагестан, Афганистан, Белуджистан, хивинското и бухарското ханства. В 1739 г. Надир шах разгромява империята на Великите Моголи.

В иранската цивилизация се развиват оригиналните философски системи на **Сухраварди** (Shahab ad-Din as-Suhrawardi, Shaikh al-Ishraq, Master of Illumination /1155–1191/) и **Мулла Садра** (Sadq ad-Din Muhammad Shīrāzī, Mulla Sadrā /1571–1636/). Техните учения съчетават принципите на древната иранска мъдрост, зороастризма, неоплатонизма, *суфизма* и *трансцедентната теософия* (al-hikmat al-mut’aliyah) като стават предвестници на *екзистенциализма*.

Изключително значение в иранската цивилизация има освен главният празник **Ноуруз** (Нова година в края на месец март) и зороастрийския мистичен ритуал **САДЕХ** (*срв.: по-горе*)...

Точно в 5:40 ч. кацаме на летище „Имам Хомейни” в Техеран.

Малко преди нас са кацнали няколко самолета от други дестинации. Мигновено преминаваме граничния контрол и получаването на багажа. Високата организация на летището прави незабележими преходите на огромните човешки потоци.

Първото лице, което срещаме от иранска страна, е г-н Лютфи – нашият водач от Министерството на вътрешните работи на Ислямска република Иран. Той е на около 45-годишна възраст, много благ и внимателен, откликва на всяка необходимост да се притече на помощ. Държи се като услужлив и много вежлив домакин.

С микробусче, снабдено с климатик, се отправяме към нашия хотел – *Parsian Azadi Hotel*. С такива микробусчета ще се придвижваме навсякъде в Иран.

Хотелът е разкошен – петзвезден, на 30 етажа. В него е съчетана иранската изтънченост със западните представи за удобство. Общите помещения и стаите за гости са огромни, прохладни (въпреки че темпера-

турата на въздуха навън е около 40°, навсякъде има мощни климатици). Грижовните ръце на домакините са приготвили на разположение на всеки посетител изстудена вода в хладилника, сладости, бисквити, чай, кафе... От 14 етаж, на който съм настанена в 1422 стая, се открива красива гледка на Техеран.

Градът е структуриран от кръгово-правоъгълни сегменти. Той е огромен. Ясно се открояват зелените алеи, площи, градини и паркове. Тук живеят 15 млн. жители. Отдалеч виждам величествената снага на техранската кула – Бордж Милат, която ми напомня Айфеловата кула в Париж.

След кратка почивка в хотела се отправяме на първата ни делова среща, определена за 11:00 ч. Тя е с жени-творци в комплекса за конференции на *Музея на съвременното изкуство на Иран*.

Още от микробуса ни посрещат журналисти, фоторепортери, организаторите на срещата. Съпровожда ни очарователната и много интелигентна млада домакиня Фези Джамали. Отправляме се към срещата с *Дружеството на иранските жени* – артисти, режисьори, сценаристи, писатели, поети, художници, театрални и оперни дейци. В залата има големи национални знамена – на Иран и България.

Разговорът започва непринудено.

От иранска страна председател на срещата е г-н Хади Молавидост – директор по мениджмънта на обществените връзки и международното сътрудничество на *Фондацията Hozeh Honari (Ислямско изкуство и интелектуален център)*.

Любезният домакин представя участниците на форума. Неговото слово е посветено на огромното значение на женското движение по цялото земно кълбо.

Той ми дава думата.

Аз разказвам за традициите на женското движение в България, за Международната женска лига за мир и свобода при Организацията на Обединените нации (*Women's International League for Peace and Freedom*). През 1900 г. в България е основан Българският женски съюз. Още през 1857 г. в Лом е основано първото женско дружество. Изтъквам факта, че повече от 100 неправителствени организации в България са ангажирани с проблемите на жените.

Всички те членуват в четири неформални национални мрежи:

1) Национална мрежа за равни възможности, иницирана от *Женски алианс за развитие*, създаден през 2001 г. (обединява 72 организации);

2) Национална мрежа на организациите в помощ на жени, преживели насилие – неформално обединение на 24 организации (*Фондация „Асоциация Анимус“*);

3) *Българско женско лоби*, създадено през 2003 г. като българска платформа към *Европейското женско лоби*, създадено през 2003 г. (15 организации);

4) *Българска коалиция за равнопоставеност на двата пола* – неформална група, която обединява представителите на гражданското общество, създадено по инициатива на *Фондация „Gender Project in Bulgaria“* през 2004 г.

В България има и други женски формации: *Българска асоциация на университетските жени; Женска инициатива за здраве; Асоциация „Жени в науката“* и др.

Подарявам на домакините научно-документалния ни филм *„Ритъмът на времето“* (2007, 2008; версии на *англ. ез.*), посветен на нестинарството в Странджа, което ни отвежда към огнените практики на зороастризма, към трансмисията на култура и вярвания по коридора Мала Азия – Балкански полуостров... Поднасям им и копринена къричка от България с национална шевица, чиито мотиви са сходни с иранските... Тези подаръци, завързани с лентата на българския национален трибагренник, ще правя на всички наши домакини в Иран...

Протича непринуден разговор с представителите на *Комитета за връзки между жените*. Изтъква се, че *жените могат да направят възможно това, което не е по силите на институциите и политиката*.

Запознаваме се с творчеството на иранските интелектуалки, които разказват за своите научни и художествени произведения.

Възниква впечатлението, че *жените са лидери на духовния живот в съвременен Иран*.

Председателката на *Организацията „Жени без граници“* подчертава ролята на връзките между жените за добрия имидж на политиката. Кулминация на срещата става прочитането на авторските стихове на Саиде Хосейн Джони, която ни подарява стихосбирката си. Имаме кафе-пауза. Разговорите продължават и дори не стихват в свободна форма. Особено запомням прекрасните маниери на Форуз Раджаефар и на Саейдех Хосемайни, които се интересуват от подробности на моето изказване.

Разглеждаме *Библиотеката, Фотографския институт, Образователния център, Музея на анимацията, Центъра за традиционни и електронни публикации към Музея на съвременното изкуство на Иран*. Ставаме свидетели на четенето на много читатели в *Библиотеката* на учредението и на многото посетители в него.

Своеобразен връх тук е срещата ни с представителите на *Творческото студио към Музея на съвременното изкуство на Иран*. Това е грандиозно ателие, в което се практикуват всички изобразителни изкуства от млади хора, които усвояват художествените занаяти. Стените на залата са украсени от постоянно действаща и непрекъснато обновяваща се изложба. Произведенията на младите неофити не само

се експонират на различни презентации, но се и продават.

Запознаваме се с нашите постоянни съпровождащи – сътрудници на Министерствата на външните работи и културата и ислямската просвета – интелегентния г-н Мортеза Пурхусейн (координатор за България) и много милите наши асистентки Судабе Олиа и Хасан Зоди. Те ще ни съпровождат навсякъде заедно с г-н Лютфи.

На срещата превежда и наскоро завършилата английска филология на Техеранския университет Хюри Фархоуди. Името Хюри означава на персийски *ангела Hourizeh*... Хюри Фархоуди ще ни съпровожда навсякъде – като ангел... Тя е влюбена както в иранската цивилизация, така и в английския език и англо-американската художествена литература...

Защото красотата цари на тази наша среща, си позволявам пред всички да цитирам изтръгналите се от сърцето ми думи, изречени от видния руски класик на мисълта Ф. М. Достоевски, който казва, че само съприживяната, споделената красота прави чудеса: „*Красотата ще спаси света*”.

Давам интервю за изданията на *Центъра за традиционни и електронни публикации към Музея на съвременното изкуство на Иран*. Журналистката е младо и много мило момиче. Изключително добре се е подготвила. Говорим за образа на Иран в Европа, за миролюбивите традиции и хуманизма на иранското литературно и филмово изкуство. На въпроса какво мисля за иранските жени – отговарям:

„*Иранските жени са изключително интелигентни, грижовни, внимателни...*”

Домакините ни поднасят като подаръци ценни издания. Между тях има и надписани с индивидуални – за всеки един от нас – автографи...

Сбогуваме се с любезните домакини. Вече сме станали приятели. Чувстваме се много близки. В очите ни проблясват сълзи на благодарност, обич и докосване до същината ни.

След обяда се насочваме към знаменитата разкошна зала „*Вахдет*” („*Съединение*”), в която се провеждат най-бляскавите държавни церемонии. Тук ни посрещат председателката и заместничката ѝ на *Женския комитет на Иран*.

На срещата правя асоциация с девиза на българския парламент – „*Съединението прави силата*”. Изтъквам:

*когато се грижат за потомството и
подрастащите,
жените засаждат дървета,
а женските организации –
създават гори за бъдещето.*

Говоря за смисъла на забрадката и покривалото (*перс.*: хеджаб) – знак на жената за нейната причастност към своята култура. Споменавам за значението на ритуалните одежди, които подчертават индиви-

дуалния рисунък на походката на жената и нейната природна грация.

Милите домакини ме питат за работата ми с младите. Охотно им разказвам за ръководеното от мен Студентско научно общество в Университета по библиотекознание и информационни технологии, което има вече 1270 публикувани студентски изследвания в специализирания и универсалния научен печат (от 2005 г.), между които се отличават и *двайсетина научни изследвания, които са посветени на Иран – на неговата култура и история*. Тези – иранистични – изследвания са представени и поднесени на Негово Превъзходителство д-р Абдуллах Норузи – посланик на Ислямска република Иран в Република България и на Негово Превъзходителство г-н Мохаммад Али Кияни – културен аташе към Посолството на Ислямска република Иран в Република България. Иранистичните изследвания на българските студенти са предназначени за колекциите на Националната библиотека на Техеран.

Отново и тук ми задават въпроса да опиша възприятието си на иранските жени. Думите ми идват мигновено: „*Достолепни, женствени, интуитивни!*”.

Милите ни домакини ни поднасят като дарове изключително ценни издания...

След много трогателното ни разделяне се отправяме към *Националния театър на Иран*. Тук от централната ложа сме поканени да видим постановката на изтъкнатата иранска писателка и режисьорка Пари Сабери „*Саади*”.

Във възторг съм от преживяното на срещата си с този шедевър на синтез между словото на великия поет, класическата и съвременната хореография, живите музикални изпълнения – инструментални и вокални. Представена е връзката между културите на земното кълбо. Героите са облечени в традиционните национални костюми на всички съсловия в Иран. На огромен екран се експонират кадри от различни обществени катаклизми на XX–XXI в. (бомбата в Хиросима, концентрационните лагери на Втората световна война ...), които разрушават хармонията и красотата на народния живот. На сцената има оркестър и вокалисти. Много добре в изпълнението са вписани фрагменти от „*Девета симфония*” („*Ода на радостта*”) на Лудвиг ван Бетховен, „*Танц със саби*” на Армен Хачатурян...

В антракта получаваме автографи от самата Пари Сабери. Тя е с благи маниери и подчертано респектиращо достолепие.

Вечерта в хотела разглеждам прелестните подарени ни книги, между които има и албуми от *Музея на съвременното изкуство на Иран* и зала „*Вахдет*”.

Силно ме докосва изобразителното творчество на художника Казем Чалипа. Поразена съм от неговата картина „*Знание*”, в която виждам най-точното изображение на това, което мисля за този феномен:

човек осветява света със запалена свещ, пламъкът на която просветлява неговата собствена душа; в душата му израства дърво с три клона – световните религии...

9 септември 2014 г., вторник – II ден в Иран – Техеран:

СЪРЦЕТО-ДУШАТА – ГАЛЪ-РАВАН

Рано сутринта присъстваме на заседание с директорите за *Организацията за културно и ислямско сътрудничество (ОКИС)*. На срещата идват депутати. Председател и домакин на форума е г-жа Хе Джози – председател на *Организацията на семействата и жените към ОКИС*. Домакинята ни е много благороден събеседник. Проницателният ѝ и благ поглед достига направо душата ти.

Г-жа Хе Джози ни разказва за *Организацията – ISLAMIC THOUGHT FOUNDATION (www.itf.org.ir)*.

Фондация на Ислямската мисъл (идея) (ФИМ) е културен и медиен институт, основан през 1983 г. Понастоящем *ФИМ* е единственият медиен институт в Иран, който издава 18 списания на различни езици, включително на английски, арабски, френски, руски, испански, фарси и урду и ги разпространява по целия свят. Този институт е един от центровете за представяне на иранската култура и ислямската цивилизация пред мюсюлманите от целия свят, както и пред всички, които се интересуват от тези въпроси.

Акцентът на словото на г-жа Хе Джози е мисълта, че *културата на обществото зависи от статуса на жените в него*. Домакинята ни запознава с многото програми на женските организации в Иран. Изтъква, че 60% от академичните и университетските общности са от жени. В тях 40% от ръководните длъжности се заемат от жени. Много жени има в изпълнителната власт. В момента 3 жени са заместници на президента и на министрите на правото и екологията... В парламента има 9 жени. В страната се извършва законодателна реформа, насочена към разширяване на правата и свободите на жените. Много подробно и интересно говори за обмяна на опита между женските дружества от цял свят.

Подарени са ни изключително ценни издания – традиционни и електронни.

Разговорите продължават оживено по времето на чайната церемония. Тук се запознавам със съпругата на г-н Мортеза Пурхусейн – Зохре Хамдие. Младата жена е много инициативна и разговорът ни става мил, непринуден, дружески.

По пътя обратно към хотела забелязвам рекламите в Техеран, които д-р Хаджар Фиози любезно ни превежда:

„Жива съм за любов”;

„Градът на слънцето”...

СВЕТЛИНА

(Любов)

*Посрещам изгрева със теб, Любов.
И залезът ме в теб, Любов, обгръща.
Денят е ден единствено със теб,
Ноцта без теб във мрак ме връща.*

*Животът ми е път към теб, Любов.
Във вечност сме венчани звънка.
Тук нямат място суета, лъжа, смъртта.
Очите ти, Любов, са мойта светлина!*

*В полет на духа сърцето те достига.
С крило неведомо над битността
В лазур сред истина и висота сам Бог
Ни слива: нежност и красивата ти сила.*

Посещаваме величествената кула на Техеран – Бордж Милад. От върха ѝ се любуваме на панорамата на многомилionenния град, на планировката и мащабите му, на зелените му площи и планинския му ландшафт. Наслаждаваме се на представените във фойетата на кулата изложения на произведения на изкуството. Майсторите и художниците непосредствено творят пред очите ни.

Но най-силно впечатление ни правят хората – посетители на кулата. Те са щастливи, влюбени в своите семейства и в страната си.

С препълнени от впечатления сърца се отправяме на вечеря в ресторанта на Външно министерство... Всички сме възбудени от видяното. Оживено коментираме и се наслаждаваме от досега до сърцата на Иран.

10 септември 2014 г., сряда – III ден в Иран – Техеран:

СЛЪНЦЕТО – ХОРШИД

Сутринта в 9:00 ч. имаме среща с изпълнителния директор д-р Асгари на новинарската *Агенция „Мехр” – Mehr News Agency (www.mehrnews.com)*.

Изискан и подчертано благоразположен, домакинят ни е обкръжен от близките си сътрудници, които персонално ни представя: г-н Камбари – завеждащ сектор „*Интелектуални идеи*”, г-н Холам Джо – секретар на *Английския отдел*, г-н Надарон – завеждащ *Международния отдел*.

Д-р Асгари ни поднася кратко експозе за мащабната дейност на агенцията.

Агенция *Мехр Нюз (AMH)* е частна и неофициална медия на фарси, английски и арабски, основана през 2003 г.

„*Мехр*” на фарси означава **добросъщност**.

Към момента *AMH* предава новини на 7 езика: фарси, английски, арабски, френски, турски, урду и немски. Тя покрива информационно такива тематични области като култура и изкуство (кино, театър,

музика); литература (поезия, разкази, книги); религия и идеи; университети; модерни технологии; социология; икономика; политика; международни отношения; спорт; ядрена енергия...

Международният ежедневник „Техран таймс“, излизащ от трийсет години, е асоцииран с АМН.

В аудиторията проблясва ярката сентенция, изречена от домакина ни: „Лицето на Иран не е атомна бомба“. **ИСТИНСКОТО ЛИЦЕ НА ИРАН Е ЦИВИЛИЗАЦИЯ!**

Доц. д-р Богдана Тодорова дава интервю за Агенция „МЕХР“. Нашата интелигентна колежка се справя с блясък и ни споделя предмета на разговора – ролята на *Българо-иранското женско дружество*, перспективите на културните творчески връзки между Иран и България.

Разглеждаме целия арсенал на Агенцията. Впечатлени сме от изрядната организация. Тук работят 120 души. Въвеждат ни, за да разгледаме работата на различните редакции. Специално ни запознават с нивото на езиковия и графическия дизайн. Разговаряме детайлно по процеса на работа с г-жа Исмаили – заместник-директор на Агенцията по въпросите на информацията.

Събеседниците ни са представители на най-високия слой на иранската интелигенция. Те се стараят да ни открият цялата творческа лаборатория на своята Агенция.

Получаваме много ценни издания като дарове от Агенция Мехр Нюз. Сбогуваме се като близки колеги и приятели. Отправляме съм следващата ни среща. Пътят ни минава по „Улицата на мислите“.

Директорът на издателството гигант на вестник „Еттелаат“ (перс.: информация) – д-р Доаи ни посреща лично. Той е едно от най-ярките лица, белязали цялото ни пътуване из Иран. Представител е на върховната иранска интелигенция. Като ръководител и на духовна школа домакинът ни е облечен в специална ритуална одежда и е с чалма. На лицето му е изписана най-голямата благост и смирение, която може да бъде изразена в чертите на човек.

Дарявам последния брой на вестника „За буквите – О писменех“ (бр. 42/ май 2014 г.), издаван от Университета по библиотекознание и информационни технологии.

Асистентка на д-р Доаи е ярката темпераментна и много мила г-жа Нушин Ансари, която е генерален секретар на *Центъра за детска литература в Иран*.

С г-жа Нушин Ансари и сътрудниците на издателството-гигант на вестник „Еттелаат“ разглеждаме полиграфските и редакционните цехове на изданието.

От разговора с г-жа Нушин Ансари разбирам, че тя е специализирала в Русия... И двете споделяме впечатления от Санкт Петербург, където детските библиотеки имат силни традиции.

С д-р Доаи, г-жа Нушин Ансари и завеждащите на отделите на „Еттелаат“ имаме обширна пресконференция.

На нея говорим за същността на информацията и комуникациите през ХХІ в. Става ясно, че в Иран се публикуват 600 заглавия на списания и 100 заглавия на вестници на много езици.

Правим си – както навсякъде в Иран – паметна снимка на стълбите пред фасадата на издателството. Специална снимка си правим и пред логото на издателството, извисяващо се върху билборд. Това лого е създадено преди 90 години и продължава да се използва до днешен ден.

Вестник „Еттелаат“ е посланик на будителството в Иран – факт, който ми напомня за Деня на народните будители 1 ноември, който е специален национален празник на България. За отбелязването му от години национална отговорност има нашият Университет по библиотекознание и информационни технологии със специалното участие на Студентското научно общество...

В „Еттелаат“ се запознаваме със свръхмодерната полиграфска база, която изцяло е компютъризирана.

Вестникът („Еттелаат“) излиза в 500 000 екземпляра тираж като 50% от тази продукция се разпространява в градовете на Иран и в чужбина и 50% – в провинциите на Иран. Работниците в полиграфията имат 8-часов работен ден (от който 1 ч. е за обедна почивка и 1 ч. е за други почивки) и работят пълни 6 ч. Имат специализирано облекло. Периодично им се поднася кисело мляко. Мъжете (а в печатарското производство работят само мъже!) се пенсионира на 55-годишна възраст.

Особено силно впечатление ни прави *Музеят на „Еттелаат“*. Тук е съсредоточен целият полиграфски парк отпреди 90 г. – немски, италиански, американски, ирански машини. По стените се извисяват фотопана с кадри от различни етапи от историята на „Еттелаат“ – създаването, редактирането му, разпространението му (първоначално с помощта на велосипеди)... Изложени са литографски образци на полиграфията, шпалти, линотип... Най-старата машинна преса за подвързване (немска) е пред нас... Това е истинска съкровищница на ерата на Й. Гутенберг!

Домакините ни дават разкошен обяд в ресторанта на „Еттелаат“.

Специален гост на обяда е д-р Табатабаи Фатемех – снаха на Имам Хомейни, преподавател в Техеранския университет по философия. Поканват я да седне до мен. Двете разговаряме за нашите научни изследвания. Договаряме се по електронната поща да си ги предоставим взаимно... В непринудения разговор, завързал се помежду ни, разбираме, че харесваме лекциите на професора от Техеранския университет Голамхосейн Ибрахими Дейнани. Той е бил неин преподавател. Аз го познавам от Международната научна конференция в София по творчеството на Мулла Садр (28 януари 2010 г.).

По време на обяда д-р Доаи обявява, че на всеки от нашата делегация предоставя ценни подаръци – многотомните персийски енциклопедии за деца и юноши. Той успява да се заговори с всеки от нас поотделно. Смирението му не изчезва нито за миг от лицето му. Сбогуваме се с препълнени сърца от щастие...

Още по пътя към следващата ни делова среща доц. д-р Богдана Тодорова предлага благотворително да предоставим подарените ни многотомни детски енциклопедични издания на редица университети в Иран и България, да поднесем в дар поредиците им и в Културното представителство към Посолството на Ислямска република Иран в Република България.

Отправляме се към Международната телевизия „ПРЕС ТВ“ (PRESSTV). Още на входа на телевизията ни посреща директорът на *Новинарския отдел* г-н Хамид Реза Емади. Домакинът ни отвежда в залата за пресконференции. Тук той много обстойно ни запознава с геополитиката на Иран и с аспектите на отразяването ѝ по телевизията. Акцентът му е върху миролюбивата платформа на телевизията.

Правим си обща снимка в залата за излъчване на новините пред грандиозен телевизионен екран, разпрострян върху огромна стена. Договарям се нашият филм „*Ритъмът на времето*“ (2007, 2008; версии на *англ. ез.*) да бъде показан и по PRESSTV.

Вечерта сме на изключителна церемония – вечеря под открито небе в прелестна градина с г-жа Моулаварди, която е *заместник на президента на Иран по въпросите на жените и семейството*. На разкошна трапеза, обкичена с живи цветя, сядаме една до друга. Тя е много интересна личност – величествена, горда, смирена, проникателна. Напомня ми персийските царици.

Домакинята представя поканените иранки на вечерята, които са нейни близки сътрудници: г-жа Бахмани – преподавател в Техеранския университет по философия, г-жа Санк Буян – заместник и съветник по въпросите на жените при предишния Министерски съвет, г-жа Киели – асистент на г-жа Моулаварди...

Десет видни ирански интелектуалки са тук. Те не само ни се усмихват, но и повеждат разговори с нас. Разясняваме им проявите на нашето *Българо-иранско женско дружество*.

Аз специално говоря за традициите на женското движение в България...

Г-жа Моулаварди се спира задълбочено на съвременното законодателство на Иран по въпросите на жените... Изтъква, че *хората много вярват на жените в политиката* и се надява повече жени да бъдат избрани на ръководни постове. В момента в Иран има 8 жени кметове. Пред един от водопадите в градината на Президентството всички се изправяме за снимка... Получавам много красив подарък – ваза в стила на традиционните занаяти на Иран, която е

ръчна работа... Г-жа Моулаварди много мило ме прегръща... Сбогуваме се като много близки хора – с разцелуване...

ЦЕЛУВКА

*В мига на прощаване
Преди зазоряване
През сълзи росата
Обсипва със бисер
Кичур по кичур косата...
Във изгрев разбулен
Запомням очите,
Тъгата, мечтата, –
Да бъдат със мен в самотата,
Във пътя – съдбата...*

*Във шепота слънчево-лунен
Запомням лика ти в чертите,
На веждите мили дъгите,
Челото с това изражение
На сляти кръст и спасение.*

11 септември 2014 г., четвъртък – отпътуване от Техеран за Исфахан, IV ден в Иран – Исфахан:

ЛИЦАТА НА ИРАН – ЧЕХРЕХ ИРАН

Рано сутринта в 4:00 ч. се отправяме на летището. Полетът ни за Исфахан е в 7:00 ч. ...

Не чувствам умора... Очаквам с трепет срещата си с историческия град, който познавам добре от експедицията в Иран през юни 2008 г.

Пристигаме в Исфахан с микробус от летището. Настаняваме се в намиращия в близост до историческата част на града петзвезден *Setareh Hotel* – много удобен и уютен... Срещаме се с нашата мила екскурзоводка – млада жена с дълбоки познания и изтънчен дух...

ИСФАХАН – бисерът на Иран

Исфахан (Isfahan) се намира на 340 км южно от столицата Техеран. Днес градът има 2 млн. жители. Той е третият по големина град в Иран след Техеран и Мешхед. Градът е бил столица на Персийската империя по времето на династията на Савафидите между XVI и XVIII в.

Исфахан се намира в абсолютния географски център на страната и заема средата на Иранското плато, при надморска височина от 1574 м.

Намираме се в сърцето на Иран...

Исфахан се пресича от важните търговски пътища, свързвали някога Китай с Османската империя, Персийския залив с Русия. Градът е на 2500 години и притежава много от най-големите забележителности в Иран. През XI в. в Исфахан е живял и работил известният философ и лекар Авицена.

В Иран градът (Исфахан) често е наричан **Несфеджехамн** („*Половината на света*“), което означава, че *да видиш Исфахан, е все едно да видиш поло-*

вината свят. В Исфахан – освен иранци – живеят арменци, евреи и християни. В периода на своя разцвет Исфахан е имал население над 600 000 жители, 163 джамии, 48 медресета, 1800 магазини и 260 обществени бани. Сведения за града има още от Ахеменидската империя, когато той е бил лятна царска резиденция под името Габа. През сасанидския период в него са се обучавали престолонаследниците и той е бил център на конната армия под името Гей. Близко до него е бил разположен градът на евреите, защото император Яздегерд Първи имал жена еврейка.

През ислямския период Исфахан се развива възходящо първо при абасидските халифи, а после при мардавити и буидите. При селджукската династия градът става столица на Иран, но през 1228 г. е разрушен от нашествието на монголите. Тамерлан го разрушава отново през 1387 г., когато загиват над 80 000 души. По време на Сафавидската династия шах Абас Велики прави Исфахан отново столица и тогава настъпва златният период на града. Той става един от най-величествените градове на света! През 1729 г. след нашествието на афганците шах Надир премества столицата в Машад и тогава започва период на упадък за Исфахан. Въпреки това градът продължава да бъде един от най-върховните примери на човешката цивилизация изобщо. За огромно съжаление в периода между 1872–1908 г. по времето на сякаш пратения от шейтана Масуд Мирза (Зел-е Солтан „султан сянка“) (той е незаконен престолонаследник и си отмъщава за това) са разрушени над 30 дворци, градини и други архитектурни паметници. . . В по-малка степен по утилитарни причини това продължава и при династията на Пахлави.

Днес иранските институции и кметството на Исфахан са направили много за запазването на това световно културно наследство под егидата на ЮНЕСКО. Разглеждаме внушителните дворцови комплекси с просторните им градини. Тук откриваме ренесансови живописни пана по стените. Старите

джамии са издигнати върху основите на зороастрийски огнени светилища.

Правя уникални снимки на МИТРАИСТИЧНИЯ ЗНАК, намиращ се в основата (зороастрийските зидове) на джамиите в Исфахан, на старинните зороастрийски колони в тези храмове. Любувам се на метаморфозите на МИТРАИСТИЧНИЯ ЗНАК, намерил интерпретации в мозайките по стените на ислямските храмове, в чиито основи са основите на зороастрийски светилища на огъня. . .

Особено отличителни са Петъчната джамия (*Masjid-e Jemeh*, 770, с 4 айвана (арки), Имамската (Шахска) джамия (*Masjed-e etat*, най-голямата с изключителна акустика), джамиите на Шейх Лотфолла (*Masjed-e sheykh lotf-ollah*) и Атих (бивш зороастрийски храм), минаретата на Али (XI в., най-високото в града), Син (1132) и Дар-ал-Зияфах; мостовете Хаджу (*Pol-e Khāji*, 1650), Шахрестан (*Pol-e Shahrestan*), Марнан, Сиосе (*Si-o-Seh Pol*, 1602, *фарси* „Трийсет и три арки“), Чуби (*Pol-e Joui*, 1665) и Жуеи; дворците Хаит-Бехешт (1669, *фарси* „Осем райски градини“), Чехел Сотун (1647, *фарси* „Четиридесет колони“ – в него е имало огромно керамично пано със сцени от иранската история, което за съжаление е разграбено и разпръснато по света), Ангоорестан и Малек. . .

Разглеждаме историческия Шахи базар (един от най-големите покрити пазари в света) – главен пазар на Исфахан. . . Вниманието ни е насочено към местните занаяти, които са представени отлично. . .

Силно е впечатлението ни от разхождащите се по Исфахан късно вечерта семейства – когато преминава жегата и се приближава нощната прохлада, много семейства сядат на зелените площи край старинните дворци и се наслаждават на невероятната красота. . .

Светите места, люлеещите се минарета на Исфахан, лицата на хората, които срещаме в града, се сливат в една магия.

Продължава в следващия брой

A TOUCH OF THE HEART OF IRAN
(Travel book on the road to the cradle of the Civilization and back:
September 2014)

Prof. Alexandra Kumanova, Dr. Habil

Abstract

Day by day (from 7 to 16 September 2014) is described in the genre of travel book the visit in Iran (Tehran and Isfahan) of the Bulgarian-Iranian Women Society at the Bulgarian-Iranian Association for Friendship and Cooperation between Bulgaria and Iran at the Iranian Cultural Center of the Embassy of the Islamic Republic of Iran in Bulgaria.